

К. В. ІЗМАЙЛОВА, канд. екон. наук, проф.
(Київський національний університет будівництва і архітектури)

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗАГАЛОМ І ЗА ЇЇ ГАЛУЗЯМИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 9, с. 118–122

Вихідними даними для аналізу є Статистичні щорічники Держкомстату України [1]. Починаючи з 1993 р., тобто вже 10 років поспіль, у розділі “Фінанси та кредит” наводяться дані, на основі яких здійснюють фінансовий аналіз економіки загалом і за її галузями:

- баланси підприємств (укрупнені) економіки загалом і за її окремими галузями (крім банків і бюджетних установ);
- фінансовий результат за галузями економіки (за роками);
- рентабельність промислової продукції за галузями (за роками);
- фінансові показники діяльності підприємств та організацій за видами економічної діяльності (прибутки, збитки, кількість збиткових підприємств);
- оборотні кошти за галузями економіки та видами економічної діяльності, у тому числі в запасах товарно-матеріальних цінностей (за роками);
- структура оборотних коштів (за роками);
- структура дебіторської та кредиторської заборгованостей (за галузями економіки та регіонами України).

Напрями аналізу: зміни значень основних аналітичних показників фінансового стану; зміни узагальнюючого показника якості джерел формування активів; економіко-статистичне моделювання узагальнюючого показника фінансового стану.

Основні аналітичні показники фінансового стану

Розраховано сукупність основних фінансових аналітичних показників за 1999 та 2000 р. (табл. 1): коефіцієнт загального покриття $K_{з.п}$; коефіцієнт швидкого покриття $K_{ш.п}$; коефіцієнт

абсолютної ліквідності $K_{а.л}$; коефіцієнт автономії $K_{авт}$; рентабельність активів $P_{акт}$; рентабельність власного капіталу $P_{в.к}$; коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей ДЗ/КЗ; частка основних засобів в активах $\chi_{ос.з}$; коефіцієнт співвідношення прибутків і збитків $K_{пр./зб}$.

Окрім самостійного значення ці показники є галузевим орієнтиром при аналізі фінансового стану окремих підприємств.

Наведемо деякі загальні висновки за даними табл. 1.

1. Показники *платоспроможності* економіки загалом і за її окремими галузями значно нижчі від рекомендованих згідно з діючими в Україні нормативами [2]. Насамперед це стосується коефіцієнта абсолютної ліквідності: розрив між фактичним і нормативним значеннями (0,20...0,35) досягає десятки разів; позитивним є окремі зміни на краще цього показника. Зменшується коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей (бажане значення цього коефіцієнта — близько одиниці), тобто кредиторська заборгованість зростає випереджальними темпами, що свідчить про погіршення стану платоспроможності.

2. Відбуваються окремі зміни на краще у *співвідношенні прибутків і збитків* від звичайної діяльності до оподаткування, але неприпустимо великою залишається абсолютна сума збитків, що становить майже третину сумарних прибутків, а в будівництві збитки досягають навіть 95,5 % сумарних прибутків. Збитки в галузі “Постачання та збут” перевищують сумарні прибутки на 327 млн грн. Зазначимо, що сумарні збитки в економіці загалом дорівнюють майже половині зведеного бюджету держави. Для довідки у табл. 2 наведені дані про зміни частки збиткових підпри-

Таблиця 1

Основні аналітичні показники фінансового стану в Україні економіки загалом і за її галузями

Галузь економіки	Значення показника										
	К _{з.п}	К _{ш.п}	К _{а.п}	К _{авт}	Р _{акт}	Р _{в.к}	ДЗ/КЗ	Ч _{ос.з}	К _{пр./зб}	ВСК, млрд грн.	
Загалом:											
1999 р.	1,17	0,88	0,022	0,49	0,011	0,022	0,596	0,582	1,35	-115,2	
2000 р.	1,07	0,82	0,030	0,56	0,018	0,033	0,698	0,497	1,59	-21,5	
У тому числі:											
промисловість											
1999 р.	1,14	0,91	0,017	0,33	0,027	0,080	0,686	0,540	2,06	-86,0	
2000 р.	1,05	0,71	0,024	0,59	0,025	0,043	0,630	0,511	1,90	-11,9	
сільське господарство											
1999 р.	1,18	0,32	0,006	0,78	-0,042	-0,053	0,242	0,783	-0,10	-4,0	
2000 р.	1,22	0,40	0,010	0,75	0,024	0,027	0,299	0,725	2,14	-2,1	
будівництво											
1999 р.	1,14	0,84	0,02	0,71	0,013	0,019	1,226	0,699	2,54	-4,1	
2000 р.	1,13	0,85	0,04	0,67	0,001	0,003	0,702	0,475	1,05	+0,5	
транспорт і зв'язок											
1999 р.	1,42	1,24	0,05	0,53	0,060	0,113	0,935	0,581	3,23	-6,7	
2000 р.	1,07	1,23	0,06	0,61	0,008	0,014	0,775	0,561	1,18	-0,5	
торгівля та громадське харчування											
1999 р.	1,05	0,85	0,03	0,21	-0,039	-0,187	0,728	0,194	-0,58	-1,9	
2000 р.	1,07	0,88	0,02	0,10	0,013	0,122	0,724	0,113	1,28	-7,6	
постачання та збут											
1999 р.	1,45	1,18	0,03	0,28	0,006	0,021	0,968	0,250	1,24	0	
2000 р.	1,17	1,01	0,06	0,28	-0,032	-0,113	0,861	0,140	—	+0,9	

Таблиця 2

Збиткові підприємства та організації за галузями економіки

Галузь економіки	Відсотки до загальної кількості за роками ¹		
	1998 р.	1999 р.	2000 р. ²
Загалом	55	56	38
У тому числі:			
промисловість	54	52	43
сільське господарство	70	84	35
будівництво	48	52	38
транспорт і зв'язок	55	61	51
торгівля та громадське харчування	49	45	36
постачання та збут	57	57	52

Примітки: 1. Крім банків, малих підприємств і бюджетних установ.

2. За фінансовим результатом від звичайної діяльності до оподаткування.

Таблиця 3

Фінансовий результат за галузями економіки

Галузь економіки	Прибуток, збиток (-), млрд грн за роками				
	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.*
Загалом	14,42	13,9	3,42	7,43	13,93
У тому числі:					
промисловість	7,38	7,92	2,55	7,42	7,35
сільське господарство	-1,33	-3,36	-4,42	-3,75	1,44
будівництво	1,00	1,09	0,83	0,59	0,06
транспорт і зв'язок	3,69	3,75	5,09	4,46	0,72
торгівля та громадське харчування	0,88	1,46	-1,88	-1,65	1,13
постачання та збут	0,32	0,23	0,11	0,03	-0,33

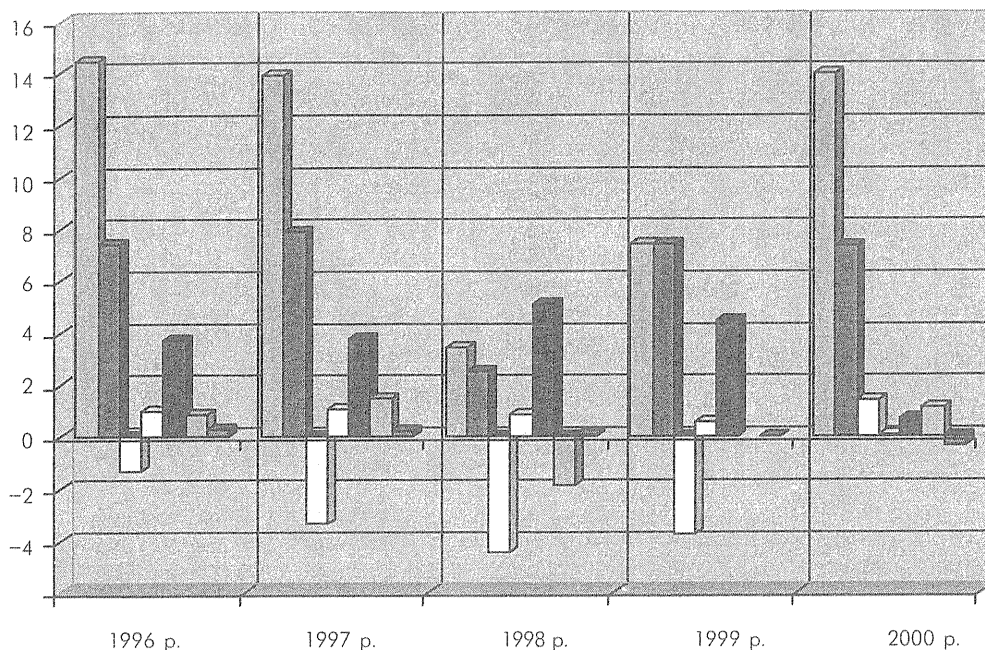
* За фінансовим результатом від звичайної діяльності до оподаткування.

емств за галузями економіки. Ааналіз виконано за вихідними даними за три роки поспіль [1].

3. Показники *рентабельності* активів і власного капіталу дуже низькі: відповідно 1,8 і 3,3 % за 2000 р. в економіці загалом. Це свідчить про інвестиційну непривабливість реального сектору еко-

номіки України. За той самий період середній депозитний відсоток становив 18–22 % річних, тобто на порядок вищий.

Динаміку фінансових результатів за галузями економіки ілюструють табл. 3 і рисунок.

Динаміка фінансового результату діяльності за галузями економіки:

- — разом;
- — транспорт і зв'язок;
- — промисловість;
- — торгівля та громадське харчування;
- — сільське господарство;
- — постачання та збут
- — будівництво;

4. Зменшується частка основних фондів в активах, що свідчить про їх старіння і недостатність інвестицій в оновлення основних виробничих фондів. Така тенденція притаманна всім без винятку галузям. Зазначимо, що водночас дуже низькою є частка довгострокових пасивів (близько 4 %) у сукупних джерелах фінансування. В економічно розвинених країнах ця частка дорівнює 20–30 % і разом з нерозподіленим (реінвестованим) прибутком є основним джерелом фінансування капітальних вкладень.

5. Позитивним є збільшення коефіцієнта автономії (фінансової незалежності), що свідчить про випереджувальні темпи нарощування власного капіталу порівняно з темпами зростання всіх джерел фінансування. Виняток становлять лише будівництво, торгівля і громадське харчування. На жаль, згідно з первинними даними зведеного та галузевих балансів коефіцієнт автономії збільшу-

ється лише завдяки збільшенню додаткового капіталу (зазвичай завдяки переоцінці фондів). Таке джерело нагромадження власного капіталу, як нерозподілений прибуток, за розглянуті чотири роки поспіль має від'ємні значення. Отже, відсутня капіталізація чистого прибутку, що спрямовується на компенсацію нестачі власних оборотних коштів.

6. В економіці загалом та за її галузями, окрім будівництва, постачання та збуту, абсолютні значення власних оборотних коштів залишаються від'ємними, хоча й скороченими майже в 5,5 раза. Нестача цих коштів разом з невеликими розмірами банківських кредитів свідчить про те, що оборотні кошти в запасах товарно-матеріальних цінностей не мають "нормальних" джерел фінансування, тобто лєвова частка суб'єктів господарювання перебуває у передкризовому або навіть у кризовому фінансовому стані.

Аналіз узагальнюючого показника якості джерел формування активів

Аналіз виконують із застосуванням методів лінійного програмування, зокрема за методикою розв'язання так званої *транспортної задачі*. Баланс підприємства розглядається як матриця, рядки якої — статті активу (майно) A_j , графи — статті пасиву P_i (джерела коштів). Розмірність матриці може повністю відповідати кількості статей активу і пасиву балансу, але для аналізу достатньо обмежитись укрупненими статтями. Приклад матричного балансу (з вихідними даними без дужок станом на початок року і в дужках та курсивом — станом на кінець року) наведений у табл. 4.

Експерти задають наперед рейтингову шкалу переваги щодо закріплення певного i -го джерела ($i = 1, 2, \dots, m$) за певним j -м видом активів ($j = 1, 2, \dots, n$) C_{ij} . При цьому експерти враховують сукупність прав і повноважень підприємства з фінансової діяльності, економічну природу оборотних і необоротних активів, власних і позикових коштів. Шкала наводиться в балах від 1 до 5 у напрямі спадання бажаності (прийнятності) варіантів закріплення. Наприклад, оцінка якості джерел

формування необоротних активів за рахунок статутного фонду становить 1 бал (найліпше джерело), короткострокових кредитів банку та кредиторської заборгованості — 5 балів (найгірше джерело). У розглядуваному прикладі задані експертами значення C_{ij} розміщені в лівому верхньому куті клітинок матриці (табл. 4).

Постановка задачі. З множини можливих варіантів поєднання обсягу різних джерел для формування різних за обсягами та змістом статей активу (X_{ij}) слід визначити, який варіант оптимальний за таким *критерієм* (цільовою функцією):

$$C_{ij}X_{ij} \longrightarrow \min.$$

Обмеження:

- 1) усі джерела мають бути використані;
- 2) усі активи мають бути сформовані;
- 3) $X_{ij} \geq 0$ — неприпустимість від'ємних значень.

За допомогою комп'ютерної програми визначають мінімальне значення цільової функції. Цьому значенню відповідає найякісніше використання окремих видів пасивів для формування окремих видів активів. У розглядуваному прикладі мінімальне значення цільової функції станом на початок 2000 р. (за даними, наведеними без дужок у табл. 4) становить 1042 млрд грн (зважених на бали). Коефіцієнт відношення мінімуму цільової функції до валюти балансу, тобто середньозважений бал якості залучених джерел, $K_{ц.ф.в} = 1042 : 743 = 1,402$. Станом на кінець року (за даними, наведеними в дужках у табл. 4) мінімальне значення цільової функції дорівнює 1104, відповідно $K_{ц.ф.в} = 1104 : 777 = 1,421$.

Висновок: якість джерел фінансування активів погіршилась, хоча й несуттєво. Переважно це спричинено тим, що у складі власних джерел фінансування не тільки відсутній нерозподілений прибуток, а й цей показник має від'ємне значення.

Такі розрахунки значень $K_{ц.ф.в}$ можна виконувати за даними кількох періодів, аналізуючи тенденції їх змін у часі в економіці України загалом і за її галузями. Для порівняння результатів значення показників C_{ij} мають залишатися незмінними.

Регресивна модель платоспроможності в економіці України загалом

Наявність сталого джерела інформації про фінансовий стан окремих галузей (семи) за 8 років поспіль (тобто загальна кількість спостережень $7 \cdot 8 = 56$) створює інформаційні передумови для дослідження закономірностей впливу окремих показників-факторів на функціональний (узагаль-

Таблиця 4

Матричний баланс активів і пасивів загалом в економіці України

млрд грн.

Стаття активу	Стаття пасиву					Баланс
	Власні кошти		Позикові кошти			
	Статутний капітал	Інші власні кошти	Довгострокові зобов'язання	Короткострокові кредити банків	Кредиторська заборгованість	
Необоротні активи	1 264 (253)	2 139 (141)	3 30 (31)	5 1 (2)	5 17 (18)	451 (445)
Запаси	3	3	5	2	1 66 (77)	66 (77)
Дебіторська заборгованість	5	5	5	3	1 193 (212)	193 (212)
Інші активи	3	1 26 (32)	5	5	5	26 (32)
Грошові кошти	2	2	3	5 7 (11)	5	7 (11)
Баланс	264 (253)	165 (173)	30 (31)	8 (13)	276 (307)	743 (777)

полючий) показник фінансового стану галузей країни. Такі дослідження із застосуванням методів кореляційного та регресивного аналізу нами було виконано. У результаті отримано економіко-математичну модель у вигляді такого рівняння теоретичної лінії регресії:

$$Y = 0,31 + 0,24 X_1 - 0,07 X_2 + 2,81 X_3 + 1,26 X_4,$$

де Y — коефіцієнт загального покриття; X_1 — частка колективних форм власності (за обсягом продукції галузі); X_2 — частка збиткових підприємств; X_3 — рентабельність реалізованої продукції; X_4 — темп зміни обсягів виробництва до попереднього періоду.

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,813$, тобто у моделі не врахованими залишаються фактори, сукупний вплив яких на загальну платоспроможність становить приблизно 19 %. Вплив лівової частки (81 %) факторів модель відображує. При відборі показників-факторів поряд з безперечною вимогою про відсутність функціонального зв'язку з результатним показником суттєвою вимогою була доступність щодо отримання їх значень. Відповідні дані опри-

люднюються щоквартально в періодичних офіційних виданнях, а також з уточненнями наводяться у щорічних збірниках Держкомстату "Україна у цифрах". Ці збірники виходять з друку набагато раніше, ніж Статистичні щорічники України.

Таким чином, завдяки появі сталого джерела у вигляді державної статистичної інформації фінансовий аналітик має змогу не тільки традиційно визначати фінансовий стан та тенденції його зміни за окремими суб'єктами господарювання, а й за галузями і в економіці держави загалом.

Література

1. Держкомстат України. Статистичний щорічник. — К.: Техніка. — 1993–2001 рр.
2. Про методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України № 10 від 17 січня 2001 р. // Податки і бухгалтерський облік. — 2001. — № 14 (363). — С. 5–11.